

Az egyszerű és az összetett idegen orvosi szavak írása

BEVEZETÉS

Az egyszerű és az összetett idegen köz- és szakszavakat, beleértve az idegen orvosi szavakat is, kétféleképpen írhatjuk: eredeti nyelvüknek megfelelő írásmóddal vagy magyarosan. Az eredeti nyelvnek megfelelő írásmódot forrásnyelv szerinti vagy idegenes írásmódnak nevezzük.

NEM LATIN BETŰS IDEGEN SZAVAK

A nem latin betűs nyelvek (például: görög, japán, kínai, orosz stb.) szavait, kifejezéseit kivétel nélkül – a közszavakat és a tulajdonneveket is – a magyar ábécé betűivel átírjuk; lehetőleg közvetlenül a forrásnyelvből és nem más nyelv közvetítésével. Az idegen írásrendszerű nyelvek átírási szabályait külön kézikönyvek tartalmazzák, az alapelv: a szavakat az eredeti nyelv kiejtése és/vagy írásképe alapján írjuk át. A betűírással rendelkező nyelvek esetében az írásképnak kisebb-nagyobb szerep jut a kiejtés mellett, míg a szótag- vagy fogalomírású nyelveket kizárólag a kiejtés alapján alakítjuk át. Nehézséget az okozhat, ha egy nyelvről nehéz eldönteni, hogy latin betűs írású-e vagy sem. Léteznek ugyanis olyan nyelvek, amelyek párhuzamosan több írásrendszerrel is élnek.

Néhány idegen, nem latin betűs nyelvből – főként a görög ábécéből (α, β, δ stb.) – származó betűt elsősorban a szaknyelvek némelyike megtartott. Ezeket többnyire kiegészítő betűként alkalmazzuk az orvosi-biológiai nyelvben (vö. tartozékbetűk).

LATIN BETŰS IDEGEN SZAVAK

Ezeket elméletileg idegenesen és magyarosan is írhatjuk. Magyarosan azonban csak azokat, amelyek nyelvünkbe többé-kevésbé már beépültek, azaz jövevényszavakká váltak. Az idegen szavak természetéről, jövevényszóvá válásukról a szótárakból tájékozódhatunk.

ALAPSZABÁLY

Idegenesen, vagyis az eredeti írásmód szerint csak a latin betűs idegen szavakat írhatjuk.

Magyarosan csak a nem latin betűs nyelvekből átirított idegen szavakat és a jövevényszóvá vált latin betűs idegen szavakat írjuk.

A jövevényszavak a közkeletűvé vált, a magyar nyelv rendszerébe beépült idegen szavak. Egyes jövevényszavak idegen eredete még némileg felismerhető, másoké már felismerhetetlen, a magyar nyelvbe teljesen beépültek.

AZ ORVOSI GÖRÖG-LATIN

A görög–latin alapú orvosi nyelv – egyszerűen mondva: orvosi latin – a késő latin korszakban alakult ki, s nem a korai (klasszikus) időszakban. A korai és a késő latin nem azonosítható egymással. „A késői latint ugyanis nem a római aranykor emberei beszélték, hanem – lingua franca lévén – különböző anyanyelvű népek tanult emberei, akinek ajkán a latin szavak kiejtése természetesen többé-kevésbé saját nyelvük hangrendszeréhez idomult” (Mitsányi 2007: 76). Az orvosi latin már kezdetektől a sokban módosult latinból fejlődött, s különböző, az orvosi nyelvet meghatározó nyelvek, mint például a német, közvetítésével formálódott nemzedékeken keresztül. Másrészt „nem tisztán természetes nyelvi képződmény, hanem a szakszavak jó része mesterségesen jött létre (latin alapon görög–latin elemekből akár különböző nyelvekben)” (Laczkó 2007: 81).

PÉLDA

tuberkulózis (tuberculosis)

„A *tuberculum* 'kis daganat, göcs, gümő' jelentésben a szótárakban is jelzett módon újkori szó, ám például a Finály-szótárban sem találunk *tuberculosis* formát, de a kétkötetes Karl Ernst Georges-féleiben sem. Nem véletlen. Ugyanis tipikusan orvosi műszó, „hibrid” forma, hiszen a latin főnévi tövön jellegzetes görög képző szerepel, a -σις, amely a görögben igéből (!) képez főnevet a cselekvés elvont fogalmának a jelölésére (l. *diagnózis* – διαγνωσις, ahol az összetétel utótagja a γνῶμις 'mond' ige). Az orvosi műnyelvben azonban ezt a képzőt jellemzően betegségnevek létrehozására kezdték el használni (*cirrhosis/cirrózis, sclerosis/szklerosis, scoliosis/szkoliózis, avitaminózis, fibroelastosis, granulosis* stb.)” (Laczkó 2007: 81).

Az indoeurópai nyelvek többsége az eredeti latin szavak kiejtését és írását is legtöbbször módosította (*infectio* – angolul: *infection*).

A magyarországi orvosi szavak jelentős részét eleve idegen nyelvi közvetítéssel, többnyire a német nyelvből vettük át. Jó példa erre az *ortopédia* szakszó, amely a franciában keletkezett görög elemekből, latinus formában íródott (*orthopaedia*), s a magyarba minden bizonnyal német közvetítéssel került át.

MAGYAROS VAGY LATINOS ÍRÁSMÓD

A latinus és a magyaros írásmód elveit a magyar orvosi nyelvben az *Orvosi helyesírás szótár* rögzíti. Az akadémiai állásfoglalás szerint mind a latinus, mind a magyaros írásmódnak megvan a maga létjogosultsága. Két általános rendező elvet kell figyelembe venni. Az egyik a köznyelvivé válás szerinti rendező elv, a másik a szövegfajták és az olvasó szerinti rendező elv, de az ún. környezethatás is lényeges.

1. A köznyelvivé válás szerinti rendező elv

A köznyelvivé válás szerinti elv azt jelenti, hogy ha egy szakszó vagy -kifejezés a köznyelvben már meghonosodott, vagyis a mindennapi nyelvben már széles körben ismert, akkor törekszünk a magyaros írásmód érvényesítésére. Minden olyan orvosi szóra alkalmazandó ez a szabály, amely már megtalálható a magyar nyelv értelmező szótáraiban, illetőleg érzékelhetően közkeletűvé vált. Például: *embrió, diagnózis, szindróma, tetanusz, katéter, szifilisz, diabétesz* stb. Elsősorban a betegségneveknél azonban a szótár a szakszövegekben elfogadja a latinus írásmódot is (pl. *syphilis, diabetes mellitus*).

2. A szövegfajták szerinti rendező elv

A szövegfajták szerinti rendező elvet két pont taglalja. Ezek közül az első kimondja: az orvos olvasóknak szánt szakmai szövegekben általában a latinus írásmód következetes alkalmazását kell elfogadottnak tekinteni még egyes közkeletűvé vált szakszavak esetében is. Például: *extra systole, thrombosis*. Az orvosi szakszövegekben latinosan írt szavak a következő fogalomrendszerek köré csoportosíthatók: anatómiai, kór-, élet- és szövettani nevek, kórokozók nevei, betegségmegnevezések, műtéti eljárások, védett gyógyszernevek (védjegyzett nevek). Még orvosi szövegekben is magyarosan írjuk azonban a következőket: tudományágak és szakterületek nevei, orvosi technikai eljárások, műszerek nevei, kémiai vegyületek és gyógyszerhatóanyagok nevei, a társtudományok szakkifejezései akkor, ha a társtudományokban már magyarosan írandók.

Ezzel szemben a széles olvasóközönségnek, vagyis nem szakember olvasóknak szánt ismeretterjesztő szövegekben lehetőség szerint a magyar megnevezéseket célszerű alkalmazni, sőt az ilyen közleményekben a rendszertani nevek és a védett gyógyszernevek kivételével a következetesen alkalmazott kiejtés szerinti (fonetikus, magyaros) írásmódot elfogadottnak kell tekinteni (de zárójelben a latinus forma is megadható).

Az *Orvosi helyesírás szótár* vagylagos, azaz latinus és magyaros írásmódú szavai között vannak szabad és kötött használatú formák. A szabad használat azt jelenti, hogy a szerző egyéni döntése, hogy melyiket használja, a döntés elsősorban a tudományos vagy a népszerűsítő szándéktól függ (*katatónia/catatonia*). A kötött használatú formák esetében a magyaros köznyelvi alak mellett foglalt ugyan a szótár állást, ezt tartja általánosnak, gyakran azonban, főképp a betegségneveknél, az orvostudományi érdekek és a hagyományok miatt a latinus formákra is szükség van (*asztna/asthma, dekompreszió/decompressio*). Ám, ha az idegen kifejezések magyar megfelelői is ismertek, a tudományos munkákban és az ismeretterjesztőkben is elsősorban azokat alkalmazzuk.

3. Az ún. környezethatás

Lényeges szempont az ún. környezet hatása is. A vagylagos, magyaros és latinus írásmódú szavak összetételbe vagy szó szerkezetbe kerülésekor azt kell figyelembe venni, hogy az összetétel másik tagja, illetőleg a szerkezet másik eleme milyen írásmódú. A magyaros írásmód mellé a magyaros alakot válasszuk, és fordítva.

PÉLDÁK | *báziscsere* (és nem **baiscsere*), *gyomorluesz* (és nem **gyomorlues*), *bifokális lencse* (és nem **bifocalis lencse*).

Ha a szóegyüttesekben sem a magyaros, sem a latinus jelleg nem kerül túlsúlyba, akkor a vagylagosság az összetételekben és a szerkezetekben is érvényesíthető a szövegformának, a célnak megfelelően.

PÉLDÁK

prostatatahipertrófia/prostatatahypertrophia, vénatrombózis/venathrombosis, lumbális anesztézia / lumbalis anaesthesia

„A nyirokcsomók meghatározásában fontos a nőgyógyász számára, hogy nyilatkozzunk a kismedencei erek – a közös, a külső és belső csípőerek (*aa. et vv. iliaca communis, externa és interna*) – mentén elhelyezkedő nyirokcsomókról, a *nervus obturatoricus* melletti nyirokcsomók, valamint a főerek körüli (*paraaorticus, paracavalis*) nyirokcsomók helyzetéről.”

Megjegyzés: Ez a mondat a szaktudományok képviselőinek szól, a latin szakkifejezések feltüntetését, valamint a latinos helyesírást alapvetően ez indokolja. (A Nőgyógyászati Onkológia alapján.)

„Klinikai tünetek: a gyermekek gyors kifáradásról, az Achilles-ín tapadása körüli nyomásérzékenységről, saroktáji fájdalomról panaszkodnak. A fájdalom a lábfej emelésekor fokozódik, a talpi hajlításnál csökken. Különösen a lépcsőjárás nehéz.” „A betegség kezelése: ha a folyamat előrehaladottabb, akkor az ízületet azonnal feltárjuk, szívó-öblítő drént helyezünk be, és azonnal széles spektrumú antibiotikum adását kezdjük meg.”

Megjegyzés: A két szövegrész a nagyközönségnek szól, így nagyrészt kerül az idegen szakszavak használatát. Magyaros írásmóddal célszerű élni abban az esetben, ha az idegen szó nem kerülhető el (*drain* → *drén*). (A Heim Pál Kórház Gyógyhírek című havilapja alapján.)

AZ IDEGEN SZAVAK ALAPFORMÁJÁNAK ÍRÁSMÓDJA

Az idegen szavak magyaros (magyar) és a forrásnyelv szerinti, azaz idegenes írásmódjára vonatkozó helyesírási szabályok, ha nem is mindenben, de alapvetően útba igazítanak.

A MAGYAROS ÍRÁSMÓD SZABÁLYAI

A szabály egyszerűen megfogalmazható: a magyaros vagy magyar írásmód azt jelenti, hogy az idegen szavakat a kiejtésüket tükröztető magyar hangjelölés szabályai szerint írjuk (*mikroszkóp, izotóp, hisztamin, digitális*). Az alapszó magánhangzójának kiejtés szerinti megnyúlását a magyarosan írt idegen szóban – ellentétben az idegenesen írttal – jelöljük (*incurabilis/inkurábilis, incretio/inkréció*). Ám kivételek előfordulnak: egy-egy magyarosan írt alakban, a hagyomány szerint, a magyar kiejtéstől eltérő elemek is megmaradhatnak (*millió, futball*).

Magyaros írásmód szerint az idegen szavakat a kiejtésüket tükröztető, magyar hangjelölés szabályai szerint írjuk.

Nehézséget jelenthetnek: a *ch*, az *x* és a *qu* helyesírási szabályai.

PÉLDÁK

A ún. *h*-féle *ch*-t (*mechanika, technika, pszichológia*), amely többféle hangértékű is lehet, a magyarban túnyomórészt a *h*-val kezeljük azonos értékben, a helyesírás pedig általában megtartja az idegen kétjegyű betűt.

Az *x* írásmódja a kiejtésétől függ: a *ksz*-nek ejtett *x*-et általában meghagyjuk (*oxigén, excretum [exkrétum], excízió*), ritkán *ksz*-szel átírjuk (*eksztázis*); a *gz*-nek ejtett *x*-et rendszerint *gz*-re változtatjuk (*egzakt, egzisztencia*), az orvosi szaknyelvben azonban legtöbbször megtartjuk (*exogámia, exanthema, exocrin*).

Megjegyzés: a *ch*-ra és *x*-re végződő szavak *-val*, *-vel* és *-vá*, *-vé* ragos alakjaiban a rag hasonult mássalhangzóját *h*-val vagy *sz*-szel írjuk: *almanachhal, fixszel*.

A *qu* betűegyüttes helyett mindig *kv*-t írunk a jövevényszavakban (*antikvárium, kvalitás, kvantitatív*).

AZ IDEGENES ÍRÁSMÓD SZABÁLYAI

A latin betűs írásrendszerű nyelvekből átvett idegen szavakat mindig eredeti nyelvüknek megfelelően írjuk (*menorrhagia, microcheria*), a magyarban nem használatos, mellékjeles betűket (*ć, ě, ĵ, ŷ, ā, ņ, ģ, ä* stb.) is megtartjuk (*Gdańsk*).

Megjegyzés: Ha a szövegben nem tudjuk a mellékjeles betűt megjeleníteni, az alapbetűt írjuk, a mellékjelet elhagyjuk (*Gdańsk* helyett *Gdansk*). Ez elfogadott szükségmegoldás, a szó kiejtés szerinti átírása azonban teljességgel kerülendő (például *Gdansk* helyett nem írhatunk **Gdanskot*).

Az orvosi szaknyelvben különösen ügyelni kell arra, hogy idegenes írásmód esetén ne használjunk magyar ékezeteket, azaz ne keverjük a kétféle írásmódot (például az *-alis*, *-aris* végződésű melléknevekben: *sagittalis* és nem

A latin írásrendszerű, idegenesen írt szavakban az eredeti betűket rendszerint megtartjuk, akkor is, ha azok a magyar nyelvben idegenek.

**sagittális*, *perifascicularis* és nem **perifasciculáris*). *Neutropenia* és nem **neutropénia*, ámbár [neutropeniá]-nak (é-vel) ejtjük.

A fenti szabály alól kivételnek csak a nemzetközileg elfogadott helyettesítések számítanak: *p* → *th*, *η* → *ng*, *æ* → *oe*, *β* → *ss*, *æ* → *ae*, *ð* → *dh*, *ø* → *oe*.

A latin írásrendszerű, idegenesen írt szavakban az eredeti írásmódot rendszerint megtartjuk, így a szavak alapformájában a magánhangzók kiejtés szerinti megnyúlását sem jelöljük.

AMIT NEM SZABAD

Az idegen eredetű szavak írásánál a leggyakoribb hiba a magyar és az idegen írásmód keveredése.

PÉLDÁK	Helyes	Helytelen
	<i>blastema</i> ; <i>blastogen</i> / <i>blasztogén</i>	<i>blastéma</i> ; <i>blastogén</i> , <i>blasztogen</i>
	<i>dysgenesis</i> / <i>díszgenezis</i>	<i>dysgenezis</i> , <i>disgenezis</i> , <i>dyszgenesis</i> , <i>dyszgenezis</i>
	<i>deceleratio</i> / <i>deceleráció</i>	<i>decelerátio</i> , <i>decelerátió</i> , <i>deceleracio</i> , <i>deceleráció</i>
	<i>cysta</i> / <i>ciszta</i> ; <i>cysticus</i> / <i>cisztikus</i>	<i>cyszta</i> , <i>cista</i> ; <i>cystikus</i> , <i>ciszticus</i> , <i>cyszticus</i> , <i>cisztikus</i>
	<i>nephrologia</i> / <i>nefrologia</i>	<i>nephrológia</i> , <i>nefrologia</i>
	<i>cyanosis</i> / <i>cianózis</i>	<i>cianosis</i> , <i>cyanósis</i> , <i>cyanózis</i> , <i>cianósis</i> , <i>cianozis</i> , <i>cianozis</i>

AZ IDEGEN SZAVAK TOLDALÉKOLÁSÁNAK SZABÁLYAI

Az egyszerű és az összetett idegen szavak toldalékolása attól függ, hogy a magyarban létező, illetve hagyományosan elfogadott vagy szokatlan betűre, betűcsoportra végződnek-e.

A MAGYARBAN MEGSZOKOTT BETŰRE VÉGZŐDŐ IDEGEN SZAVAK

A magyarban megszokott hangértékű betűre végződő, magyarosan és az idegenesen írt egyszerű és összetett idegen vagy jövevényszavakhoz a toldalékot (ragot, jelet és a képzőt is) mindig közvetlenül írjuk.

- PÉLDÁK**
- *mikroszkóp*: *mikroszkópos*, *mikroszkóposan*, *mikroszkóppal*
 - *izotóp*: *izotópot*, *izotóppal*, *izotópos*
 - *digitális*: *digitálisan*

Továbbá: *hirsutismusos*, *fascicularist*, *excretumot*, *exkrétumot*, *retinoblastomaproteint*, *dopaminreceptorok*.

Megjegyzés: A *-val*, *-vel* és *-vá*, *-vé* rag *v*-je a mássalhangzót jelölő, megfeleltethető hangértékű nem magyar betűre vagy betűkapcsolatra végződő idegen szavak utolsó mássalhangzójához teljesen hasonlóan kapcsolódik a szó kiejtésének megfelelően: *appendixszel*, *amphitrichhel*, *pancreasszal*, *cholelithel*, *nystagmographfal*.

A toldalékot az eltérő kiejtésű, de a magyarban megszokott betűre végződő idegen szavakhoz is természetesen közvetlenül kapcsoljuk (*catgut* [ejtsd ketgöt], *catgutot* használt, *catguttal* varrt). A toldalékot a kiejtésnek megfelelően választjuk, az utolsó betű hangértéke számít (*catguttal* és nem **catguttal*).

A MAGYARBAN SZOKATLAN BETŰRE VAGY BETŰEGYÜTTESRE VÉGZŐDŐ IDEGEN SZAVAK

Ha az idegen szó néma betűvel vagy a magyartól szokatlan betűegyüttessel végződik, a toldalékot kötőjellel kapcsoljuk.

- PÉLDÁK**
- curettege-t* végeztek (A *curettege* – ejtsd [küretázs] – szó a magyarban idegen betűkapcsolattal végződik.)
curette-t végeztek (A *curette* – ejtsd [küret] – néma betűvel végződik.)

Megjegyzések: A *-val*, *-vel* és *-vá*, *-vé* rag *v*-je a néma betűre vagy szokatlan betűegyüttessel végződő idegen szavaknál az utolsóként kiejtett mássalhangzóhoz hasonlóan: *curette-tel*, *curettege-zsal*.

Ha az idegen szó néma betűre vagy a magyarban szokatlan betűegyüttessel végződik, a toldalékot kötőjellel kapcsoljuk.

Jóllehet az akadémiai állásfoglalás az idegen szavak toldalékolására vonatkozóan egyértelmű, gondot okozhat azonban az, hogy mely betűegyüttesek tekinthetők a magyarban szokatlannak. Az orvosi helyesírásban különösképpen a latin *ae* végződés kérdéses. Nyilvánvaló, hogy a magyar nyelv ezt a kettőshangzó- (diftongus-) jelölést nem ismeri, ám kérdés, ez elégséges indoknak tekinthető-e ahhoz, hogy a toldalékot kötőjellel kapcsoljuk. A gyakorlat – a felmérések szerint – hajlik a

kötőjeles írásmódra, a helyesírási szótárak példái azonban mást sugallnak. Egyrészt a magyarban ugyancsak szokatlannak tekinthető hosszú magánhangzós végződés után nem teszünk kötőjelet: *Waterlooban*, valamint éppen az *Orvosi helyesírási szótár* nyelvi-helyesírási tudnivalói között a következő latin (görög), valamint angol nyelvi példákat találjuk: *displayjel*, *cholelithtel*, *nystagmographfal*. Jóllehet ezek mássalhangzós végzések, a nyelvi hasonlóság okán mégis azt az állásfoglalást kell képviselnünk, hogy az *ae* kettőshangzó betűegyüttese után a toldalék kötőjel nélkül kapcsolódjon: *curriculum vitaeje*, *Bacillus influenzaet*.

A SZÓVÉGI MAGÁNHANGZÓK VÁLTOZÁSA TOLDALÉKOLÁSKOR

A MAGYAR TOLDALÉKOK ELŐTTI MAGÁNHANGZÓ-VÁLTOZÁSOK

Ha egy idegen szó rövid magánhangzóra végződik, a magyar toldalékolásnál a tő végi magánhangzó nyúlását jelölni kell. Tehát ha az idegen szavakhoz magyar toldalékokat kapcsolunk, a szóvégi *a*, *e*, *o* és *ö* kiejtésbeli megnyúlását az írásban is feltüntetjük.

PÉLDÁK

Magyarosan írt jövevényszavak:
limfográfia, *limfográfiát*, *limfográfiával*, *limfográfiás*;
excízió, *excízióval*, *excíziót*, *excíziós*

Idegenesen írt szavak:

<i>gonadoblastoma</i>	<i>gonadoblastomát</i> , <i>gonadoblastomák</i> , <i>gonadoblastomáról</i>
<i>lymphocyta</i>	<i>lymphocytás</i> , <i>lymphocyták</i> , <i>lymphocytákat</i>
<i>neutropenia</i>	<i>neutropeniás</i> , <i>neutropeniát</i>
<i>syncope</i>	<i>syncopét</i> , <i>syncopénak</i>

Megjegyzés: A szóvégi magánhangzónyújtás nem érvényesíthető az *ae* végződésű latin birtokos viszonyt kifejező szavakban, mert a szóvégi *ae*-vel jelölt, de már kiejtésében *é*-ként megjelenő magánhangzó önmagában is hosszú.

A magyar toldalékokat kapott idegen szavak szóvégi *a*, *e*, *o*, *ö* betűjén a kiejtésben bekövetkező nyúlást írásban jelöljük.

Az idegen szó belsejében lévő magánhangzó a toldalékolás során nem nyúlik meg.

A magánhangzó az idegen szó belsejében a toldalékolás során soha nem nyúlik meg (*blastomában*, *blastemát* és nem **blastómában*, *blastémát*, *laparotomiát* és nem **laparotómiát*).

AZ IDEGEN EREDETŰ KÉPZŐK ELŐTTI MAGÁNHANGZÓ-VÁLTOZÁSOK

Az idegen képzővel ellátott magyarosan írt idegen szavak egy részében a szó tő hosszú magánhangzója rövidre változik. Ezek a képzők leggyakrabban a következők: *-izmus*, *-ista*, *-itás*, *-itál*, *-izál*, *-ikus*, *-ális*, *-áris*.

PÉLDÁK | *passzív*: *passzivitás*; *periódus*: *periodikus*; *típus*: *tipikus*, *tipizál*; *mikroszkóp*: *mikroszkopikus*; *struktúra*: *strukturális*

Sajátosan azonban a szótárak tanúsága szerint ez a magánhangzó-változás nem mindig következik be.

PÉLDÁK | *bázis*: *bázikus*; *biokémia*: *biokémikus*; *hisztéria*: *hisztérikus*, *hisztérika*; *utópia*: *utópisztikus*, *utópikus*

Az idegen képzőjű idegenesen írt szóban a magánhangzók kiejtésbeli megnyúlását az írásban nem jelezzük – a szó belseji *a*, *e*, *o* és *ö* helyett tehát nem írunk *á*-t, *é*-t, *ó*-t és *ő*-t.

PÉLDÁK	<i>craniofacialis</i>	és nem <i>*craniofaciális</i>	<i>ileocaecalis</i>	és nem <i>*ileocaecális</i>
	<i>parenteralis</i>	és nem <i>*parenterális</i>	<i>paravaginalis</i>	és nem <i>*paravaginális</i>
	<i>fillicularis</i>	és nem <i>*folliculáris</i>	<i>muscularis</i>	és nem <i>*musculáris</i>

Nehézséget okoznak azok az idegen képzős idegen szavak, amelyek ilyen képzős alakjukban magyaros és idegenes formában is írhatók.

PÉLDÁK | *vulgaris*, *vulgáris*; *vulnerabilis*, *vulnerábilis*; *permeabilis*, *permedabilis*; *permeabilitas*, *permeabilitás*; *motilitas*, *motilitás*; *cellularis*, *celluláris*

Megjegyzés: A latinos és magyaros írásmód közötti választást egyrészt a szövegtípus, másrészt a szövegkörnyezet dönti el (l. fenn).

SZÖSSZETÉTELI UTÓTAGOK KAPCSOLÁSA

A magyar helyesírás szabályai szerint az idegen szavakat tartalmazó szóösszetételeket is egybeírjuk (a 6 : 3-as szabályt is figyelembe véve), kivéve, ha az idegen szókapcsolat a forrásnyelvben különírván fordul elő.

1. Ha a szóösszetételei kapcsolatban idegenesen vagy magyarosan írt idegen szó szerepel előtagként, az utótagot közvetlenül kapcsoljuk, ha az idegen szó nem néma betűre vagy szokatlan betűegyüttesre végződik.

PÉLDÁK

idegenesen írt szó + magyar vagy magyarosan írt jövevényszó

cellulitiskezelés, pancreasdaganat, pacemakerműködés, pacemaker-visszaültetés, promoteraktivitás, papillomavírus, ileuminfekció, psoashólyag

magyar vagy magyarosan írt jövevényszó + magyar vagy magyarosan írt jövevényszó

proteinképződés, vírusnukleinsav-átíródás, herpeszvírus, leukémiavírus

Megjegyzések: Egy újabb szóösszetételei tag kapcsolódását is egybeírjuk a szótagszámlálás szabályai szerint: *papillomavírus-gén, togavíruscsalád, víruspromoter-aktivitás, herpeszvírus-tenyésztés, psoashólyagműtét.*

Ha az előtag utolsó betűje néma vagy a magyarban nem megszokott betűegyüttesre végződik, az utótagot kötőjellel kapcsoljuk: *stroke-kezelés.*

Ha egy idegenesen írt szó eleve tartalmaz kötőjelet, az összetételei utótagokat különírjuk: *follow-up vizsgálat.*

Az idegenesen és magyarosan írt szavak egybeírása az igényes nyelvhasználatban, ha lehetséges, kerülendő (a *daganatelhálás* kifejezés például választékos megoldás a *tumornekrózis, tumornecrosis* helyett). Az orvosi irodalomban mindennek ellenére, az efféle felemás írásformák óhatatlanul, s nem is oly ritkán előfordulnak (*epitheliomagén, retinoblastomafehérje*).

2. Ha a szóösszetételei kapcsolatban mindegyik tag idegenesen írt szó, két lehetőség van.

a) Ha egy szerkezetet a forrásnyelv szabályainak megfelelően használunk, akkor az eredeti helyesírásukon nem szabad változtatni.

PÉLDÁK

- *cancer registry, nerve impulse, risk factor, impact factor, protein uptake*
- *necrosis tumoris, prolapsus uteri, musculus piriformis, falx cerebri, carcinoma colli, ligamentum ovarii*

Megjegyzés: A fenti angol és latin szerkezetek az eredeti nyelv szabályai szerint alakultak, így a különírást meg kell tartani.

b) Ha a két szó összekapcsolódása az eredeti nyelvi szerkesztésmódtól eltér, vagyis a magyar nyelv szabályai szerint jön létre, akkor a helyesírása is a magyar nyelvnek megfelelő formát fogja mutatni.

PÉLDÁK

tumornecrosis, uterusprolapsus, coloninfectio, collumcarcinoma, ovariumligamentum, vaginadescensus, uterus hypertrophia

Megjegyzés: Ez a lehetőség szinte kizárólag az orvosi latin (görög) szerkezetekre vonatkozik, mert ezek ilyen formában a forrásnyelvben nem fordulnak elő (a *tumornecrosis*-t latin nyelvben csak birtokos jelzős szókapcsolatként lehetne használni [*necrosis tumoris*]).

Előfordulhat, hogy az angol orvosi nyelvben valamely ugyanúgy írt szó szerkezet tagjai a magyar szövegkörnyezettel megegyezően, de különírván állnak egymás mellett (*tumor necrosis*). Ilyenkor kétely támad, hogy ez vajon forrásnyelv szerinti-e. Jóllehet szabály nincs, az ésszerűség arra utal, hogy az angolban a latin eredetnek megfelelően írt szó szerkezeteknél a latint tekintjük a forrásnyelvnek (ezért *tumornecrosis* és nem **tumor necrosis* a helyes írásmód). Ám ha az angolban nem a latin eredeti írásmódot alkalmazzák (*infection, infectio* helyett), az angolt kell forrásnyelvnek tekinteni (*colon infection, de coloninfectio*). A *tumor* és a *suppressor* szavak latin eredetűek, ezért – annak ellenére, hogy angolul *tumor suppressor*ként (külön-) írják – magyar szövegben *tumorsuppressor* a helyes írásmód. Latinul ugyanis *suppressor tumoris* lenne. De: a *tumor suppressor gene* már angol kifejezés, hiszen a latinban ilyen formában nem fordul elő.

Szóösszetételekben lehetséges az egyes összetételei tagok különböző – magyaros és idegenes – írásmódja akkor, ha az egyik tagnak nem létezik magyaros formája. A környezet hatására, mint alapelvre, ekkor nem lehet tekintettel lenni. A szóösszetétel egyes tagjaiban magában azonban, tehát elő- vagy utótagjában a kétféle írásmód nem keveredhet.

Megjegyzés: Az orvosi szakirodalom írásgyakorlatában elterjedt az idegen és a magyar szavakból álló szóösszetételek kötőjellel való összekapcsolása, noha ilyen szabályt az akadémiai helyesírás soha nem alkotott. A *vitaminhiány*, a *molekulasúly* például ugyanolyan nyelvtani szerkezet, mint a *thymusműködés*, a *pancreasmirgy* stb.; semmi nem indokolja a különböző írásmódjukat (például, hogy **pancreas-mirigy* vagy **thymus-működést* stb. írjunk).

KÉPZŐSZERŰ UTÓTAGOK KAPCSOLÁSA

A képzőszerű utótagokat ugyanolyan szabályok szerint kapcsoljuk, mint a szóösszetételi utótagokat. Ezeknek az utótagoknak magánhangzónyújtó hatásuk nincsen (azaz *allegrószzerű* és nem **allegrószzerű* a megfelelő írásmód).

PÉLDÁK | *lymphocytaszzerű, leucocytaféle, allergiafajta, allegrószzerű, stroke-szerű*

A képzőszerű utótagot az idegen szavakhoz is mindig közvetlenül kapcsoljuk, kivéve, ha néma betűre vagy a magyarban szokatlan betűegyüttesre végződnek. Utóbbi esetben a kötőjelzés a helyes megoldás.

IDEGEN ÖNÁLLÓTLAN ELŐTAGOK KAPCSOLÁSA

Az önállótlán idegen előtagokat a magyar helyesírás szabályai szerint, egybeírjuk az utánuk következő szavakkal (*ortovegyület*), önállótlán utótagokkal (*ortopédia*) és egymással (*ortoradiográfia*) is. Az orvosi nyelv latin (görög) szavai között sajátosan sok *o*-ra végződő, idegen előtag fordul elő, amely eredetileg egy görög kötőhangzó lehetett az ógörög összetett szavak elő- és utótagja között, s később analógiássá vált.

PÉLDÁK | *craniofacialis, mucoviscidosis, myohaemoglobin, gynaecomastia, kiropasztika, klinikopatológia, laryngoscopia, laparotomia, logopédia, lymphadenopathia, lumbosacralis, myocardium, myogen, seropurulens, szerológia*

Többes előtagú szavak: *otolaryngophalangealis, gastroduodenalis, myofibroblastok, neoangiogenesis.*

Megjegyzés: Ezekben a szavakban fokozottan érvényesül a környezet hatása, azaz az elő- és az utótagot nem írhatjuk különféle (magyaros és idegenes) írásmóddal, egyetlen szóban a kétféle írásforma nem keveredhet (*thrombocyta* és nem **thrombocita*; *thromboprofylaxis* és nem **thromboprofilaxis*, *ortopédia* és nem **ortopaedia*). Előfordulnak azonban olyan önállótlán idegen előtagot tartalmazó szerkezetek, amelyeket egészében magyaros és idegenes formában is egyformán írhatunk: *ortosztatikus/orthostaticus*.

IRODALOM

Fábián Pál–Magasi Péter (szerk.) 1992. *Orvosi helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Laczkó Krisztina 2007. Hozzászólás Pestessy József: *O – Á, Óázunk – de helyesen!* című dolgozatához. *Magyar Orvosi Nyelv*, 7: 81.

Mitsányi Attila 2007. Hozzászólás Pestessy József: *Azok a pöszö görögök és latinok* című dolgozatához. *Magyar Orvosi Nyelv*, 7: 76.

A GÖRÖG ÁBÉCÉ

Nagybetű	Kisbetű	Elnevezés	Magyar megfelelő	Nagybetű	Kisbetű	Elnevezés	Magyar megfelelő
A	α	alfa	a	N	ν	nü	n
B	β és β	béta	b	Ξ	ξ	kszi	x
Γ	γ	gamma	g	Ο	ο	omikron	o
Δ	δ	delta	d	Π	ω és π	pi	p
E	ε	epszilon	e	Ρ	ρ	ró	r
Z	ζ	dzéta	dz	Σ	ς és σ	szigma	sz
H	η	éta	é	Τ	τ	tau	t
Θ	θ és θ	théta	th, t	Υ	υ	üpszilon	ü
I	ι	ióta	i	Φ	φ és φ	phi	ph, f
K	κ és κ	kappa	k	Χ	χ	khi	kh
Λ	λ	lambda	l	Ψ	ψ	pszi	psz
M	μ	mü	m	Ω	ω	ómega	ó